

Tvorivý výkon chlapcov a dievčat v materskej škole a v porovnaní so študentmi VŠ

Vladimíra Čavojová, Klaudia Danišková

Katedra pedagogickej psychológie FSVaZ, Nitra, Slovensko

Zvýšená potreba tvorivých ľudí vyžaduje aj úplne nový prístup k výchove človeka. Ukazuje sa, že klasický školský systém tvorivosť nielen že nepodporuje, ale často kladie tvorivým žiakom prekážky. Kreativizácia školstva a výchovy sa zdá byť nevyhnutnou podmienkou, ak sa chceme s narastajúcim tlakom spoločnosti vyrovnávať. Tvorivosť nepomáha len dospelým ľuďom novým spôsobom zvládnuť životné udalosti a riešiť svoje problémy, ale má veľký význam aj pri zaškolení detí.

Vývin tvorivosti

Tvorivosť sa ako kognitívna funkcia vyvíja s vekom. Podľa Torrance (1964) je vývinová krivka tvorivosti viac menej v súlade so všeobecnou krivkou ontogenézy, a to pre obe pohlavia. Jeho krivka má celkovo vzostupnú tendenciu od veku troch rokov po 11. ročník školy, pričom úroveň žiakov 3., 5., 6. a 8. ročníka je prakticky rovnaká. K podobným výsledkom dospeli aj Ďurič s Russom (1986) a Jurčová (1983). Tento fenomén vysvetľujú vplyvom prostredia (najmä školy), ktoré nie vždy vhodne facilituje divergentné schopnosti žiakov. Tak isto aj nástup puberty výrazne zasahuje do psychického vývinu detí. Tieto zistenia iba poukazujú na potrebu stimulácie tvorivosti v školskom, ako aj rodinnom prostredí.

Podľa Hlavsu (1986) je predškolský vek najpriaznivejšie obdobie pre rozvoj tvorivosti. Aj Gardner (1991; in: Dacey, Lennon, 2000) považuje obdobie zhruba od dvoch do siedmich rokov za kritickú dobu pre uvoľnenie alebo zablokovanie tvorivosti a umeleckých schopností.

Pre malé deti sa zdá byť pri podpore tvorivosti kritickým faktorom nehodnotiacia atmosféra. Táto je nevyhnutná na to, aby sme sa vyhli tomu, čo Treffinger (1984; in: Zelina, Zelinová, 1990) označuje ako „fixácia na správnu odpoveď“. Vďaka socializačnému procesu sa deti počas prvých rokov základnej školy presúvajú smerom ku konformite. Percento originálnych odpovedí v ideačnej fluencii klesá z 50 % u štvorročných detí na 25 % u detí na základnej škole a vracia sa späť na 50 % až u univerzitných študentov.

Výskumy indikujú, že väčšina ľudí vykazovala značné množstvo tvorivosti vo veku päť rokov, predtým, ako šli do školy. Výchovný systém, aj keď je hodnotný pre získavanie nových vedomostí, potláča kreativitu. Podľa Cougerovej (2002) longitudinálnej štúdie tvorivosti študenti vykazujú progresívne menej tvorivosti ako postupujú edukačným systémom. Akonáhle deti chodia nejaký čas do školy, začne byť väčšina z nich opatrnejšia a stráca svoje novátorstvo. Z účastníkov diania sa postupne stávajú jeho diváci. Z množstva výskumov (Csiszentmihalyi, 1996; Torrance, 1995; in: Dacey, Lennon, 2000) nanešťastie vyplýva, že víťazom sú školy. Učitelia, spolužiaci a vzdelávací systém ako celok spoločne redukovujú potrebu dieťaťa vyjadriť vlastný tvorivý potenciál.

Preto je dôležité venovať tvorivosti dostatok pozornosti v základných aj materských školách. Mnohé longitudinálne štúdie naznačujú, že pozornosť venovaná tvorivosti v predškolskom veku ovplyvňuje tvorivý potenciál, ktorý tieto deti vykazujú aj počas adolescencie. (Nickerson, 1999; in:

Sternberg, 1999). Ukazuje sa, že dokonca aj taká jednoduchá vec, ako je pravidelné čítanie rozprávok deťom, môže zvýšiť ich schopnosť byť imaginatívnymi (Singer a Singer, 1976; in: Sternberg, 1999).

Rozdiely medzi chlapcami a dievčatami

Empirické zistenia ohľadne interpersonálnych rozdielov v tvorivosti sú nejednoznačné; štúdie s použitím Torrancovho testu tvorivého myslenia administrované s deťmi aj s dospelými v rozličných kultúrach ukázali, že niekedy majú muži lepšie výsledky ako ženy, niekedy majú ženy lepšie výsledky ako muži a niekedy nie sú medzi pohlaviami žiadne významné rozdiely. Rozličné možnosti zaškolenia môžu byť obzvlášť dôležité pri intersexuálnych rozdieloch v tvorivosti, pretože v škole sa zoznamujeme s testovými situáciami. V USA sa žiadne trvalé rozdiely medzi mužmi a ženami neukázali (Barron a Harrington, 1981; Kogan, 1974; in: Sternberg, 1999). Toto zistenie sa dá pripísať rastúcemu trendu zrovnoprávneniu žien a mužov. Možno v matriarchálnej kultúre by boli ženy vo všeobecnosti tvorivejšie ako muži.

Vo všeobecnosti sa zdá rozumné prikloniť sa k názoru, že prípadné rozdiely v tvorivosti medzi mužmi a ženami sú kultúrne a spoločensky determinované. Takisto je čoraz viac zrejme, že identifikácia s pohlavnou rolou, ktorá sa osvojuje najprv v rodine a potom posilňuje skúsenosťami v škole a zamestnaní, plní významnú úlohu z hľadiska toho, čo si ľudia myslia o vlastnom tvorivom potenciále.

Torrance (1963, 1979; in: Dacey, 2000) uskutočnil štúdiu so žiakmi prvých ročníkov ZŠ, ktorá predstavuje výborný príklad na potvrdenie tohoto stanoviska. Priemerné výsledky boli rozložené podľa očakávania: výsledky chlapcov boli vo všetkých premenných vyššie pri „chlapčenskej hračke“ (požiarnickom aute), výsledky dievčat podobne prevyšovali výsledky chlapcov pri „dievčenskej hračke“ (ošetrovateľskej sade) a obe pohlavia mali približne rovnaké výsledky v prípade neutrálnej hračky (plyšového psa). Torrance predložil ten istý test rovnakým deťom o dva roky neskôr, v dobe, keď nastupovali do tretej triedy. Zmena bola jednoznačná: chlapci prevyšovali dievčatá pri všetkých troch hračkách vrátane ošetrovateľskej sady. Torrance sa domnieval, že príčinou tohoto javu je práve identifikácia s pohlavnou rolou.

Výskum

Náš výskum sa skladá z dvoch častí: program na rozvoj tvorivosti detí predškolského veku a ich následné porovnanie so študentmi VŠ. V tomto článku sa podrobne zaoberáme len druhou časťou výskumu.

Cieľ výskumu

Cieľom nášho výskumu bolo overiť efektivitu programu na rozvoj tvorivosti a porovnať tvorivosť detí, ktoré absolvovali Program na rozvoj tvorivých schopností detí predškolského PSTS (Fichnová, Szobiová, 1999) so vzorkou vysokoškolákov aj s podskupinou pohybovo nadaných vysokoškolákov. Tiež sa chceme zamerať na interpohlavné rozdiely v tvorivosti v týchto dvoch vekových kategóriách.

Postup

V MŠ na Sliachi počas dvoch rokov (2000/2001 a 2001/2002) prebiehal v experimentálnej triede Program na rozvoj tvorivých schopností detí predškolského veku – PSTS (Fichnová,

Szobiová, 1999). U detí sme merali tvorivosť Torrancovým testom figurálnej tvorivosti pred aplikovaním a po aplikovaní PSTS a porovnávali sme ich výsledky s kontrolnou skupinou.

Výskum s vysokoškólákmi sa uskutočnil so študentmi dramatických umení, ktorí boli určení ako skupina pohybovo nadaných, a so študentmi tzv. neumeleckých smerov, ktorí boli určení ako kontrolná skupina. Skupinu študentov dramatických umení (pohybovo nadaných) tvorili tanečníci VŠMU (Vysoká škola múzických umení) v Bratislave a herci AU (Akadémie umení) v Banskej Bystrici. Skupinu študentov neumeleckých smerov (kontrolná skupina) tvorili študenti Žilinskej univerzity so zameraním na prevádzku a ekonomiku dopravy a spojov. Na identifikovanie tvorivosti u vysokoškólákov sme použili takisto Torrancov test figurálnej tvorivosti.

Popis súboru

Výskum sa uskutočnil so 64 škôlkármi z MŠ Sliach a 66 vysokoškólákmi (VŠMU, AU a ŽU).

		N (spolu)	dievčatá	chlapci	Priemerný vek
škôlkári	experimentálna skupina detí	30	18	12	6,22
	kontrolná skupina detí	34	16	18	5,90
vysokoškóláci	herci	16	7	9	20,50
	tanečníci	17	15	2	22,70
	technici	33	17	16	19,30
	Total	130	73	57	

Použité metódy

Na meranie tvorivosti sme použili 2. úlohu Torrancovho testu figurálnej tvorivosti (Neúplné kruhy), kde sme hodnotili fluenciu, flexibilitu a originalitu. Torrancovho test figurálnej tvorivosti (TTFT) sme si zvolili preto, lebo táto forma vyžaduje kreslené odpovede, a tak ho možno použiť už u detí materskej školy. Ďalším dôvodom našej voľby bola psychometrická prepracovanosť testov a takisto aj frekventovaný výskyt vo výskumoch, čo umožňuje konfrontáciu výskumných zistení s inými autormi. Každá kompletizovaná figúra sa skóruje za flexibilitu, originalitu a elaboráciu. Podľa počtu skompletizovaných figúr skórujeme fluenciu. V hodnotení výsledkov sme postupovali podľa manuálu, pri posudzovaní originality sme si vypracovali vlastné frekvenčné tabuľky. Nesledovali sme elaboráciu, ktorá je podľa Jurčovej (1983) problematický ukazovateľ a nemusí byť jednoznačným ukazovateľom tvorivosti myslenia (v zmysle vysokej nápaditosti) a má aj najmenší význam medzi ostatnými faktormi tvorivosti (má najnižšie korelácie s originalitou).

Na štatistické spracovanie výsledkov sme použili počítačový program SPSS.

Výsledky

Porovnanie detí MŠ a študentov VŠ

Pri porovnávaní skupiny detí a skupiny študentov t-testom sme zistili významný rozdiel v originalite ($p=0,015$) a celkovom skóre tvorivosti ($p=0,032$) v prospech skupiny vysokoškólákov, ale žiadny významný rozdiel vo fluencii a flexibilitate.

TAB. 2 Významnosť rozdielov priemerov vo faktoroch tvorivosti pre skupinu detí MŠ a skupinu VŠ študentov (herci, tanečníci, technici)

premenné	ŠKÓLKÁRI		VYSOKOŠKOLÁCI		t	p
	M	SD	M	SD		
fluencia	8,88	2,13	9,27	1,40	1,260	,210
flexibilita	5,66	1,95	5,76	1,38	,343	,732
originalita	9,34	5,77	11,62	4,69	2,471	,015
Celková tvorivosť	23,88	8,40	26,65	6,01	2,171	,032

Keď sme skupinu detí rozdelili na deti, ktoré absolvovali PSTS (experimentálne skupiny), a deti, ktoré neabsolvovali PSTS (kontrolné skupiny), a s vysokoškoolákmi sme porovnali len experimentálnu skupinu detí, nezistili sme významný rozdiel v žiadnej zo sledovaných premenných (tab. 3).

TAB. 3 Významnosť rozdielov priemerov pre skupinu detí, ktoré absolvovali PSTS a skupinu VŠ študentov (herci, tanečníci a technici)

premenné	EXPERIMENTÁLNA SKUPINA DETÍ		VYSOKOŠKOLÁCI		t	P
	M	SD	M	SD		
fluencia	8,73	2,16	9,27	1,40	1,465	,146
flexibilita	5,47	2,21	5,76	1,38	,786	,434
originalita	11,67	6,21	11,62	4,69	,040	,968
celková tvorivosť	25,87	9,13	26,65	6,01	,500	,618

Absolútne hodnoty dosiahnutých skóre vysokoškoolákov a detí, ktoré absolvovali PSTS, sa líšili len minimálne, nie významne. Keď vezmeme do úvahy rozdielne vekové kritériá pre deti a vysokoškoolákov, môžeme konštatovať, že deti po absolvovaní programu sú viacej tvorivé ako vysokoškoolskí študenti. Pri podrobnejšom porovnaní experimentálnej skupiny s jednotlivými podskupinami vysokoškoolákov (herci, tanečníci, technici) sme zistili, že deti majú rovnaké výsledky ako študenti dramatických umení (herci a tanečníci) vo všetkých faktoroch tvorivosti (fluencia, flexibilita, originalita). Jediný významný rozdiel sme našli medzi deťmi a študentmi technického smeru vo faktore fluencia, kde technicky zameraní študenti produkovali viac nápadov.

Tento výsledok hovorí jednoznačne v prospech užitočnosti a efektívnosti PSTS, ale takisto potvrdzuje zistenia niektorých autorov (Hlavsa, 1986; Treffinger, 1984; in: Zelina, Zelinová, 1990; Couger, 2002), že predškoolský vek je pre tvorivosť kritický a počas škoolskej dochádzky sa tvorivosť detí znižuje a prispôsobuje sa smerom ku konformite.

Čím to však je, že študenti dramatických umení nevykazujú vyššiu tvorivosť ako deti predškoolského veku? Jedným z možných vysvetlení je použitá testová metodika, ktorá meria primárne figurálnu tvorivosť. Vzhľadom na to, že kreslenie je pre deti v tomto veku prirodzená aktivita, zdá sa, že majú v tomto smere nad študentmi VŠ prevahu. U vysokoškoolákov môže ako možná bariéra tvorivosti prichádzať do úvahy aj zvýšená kritickosť voči vlastným kresebným výtvorom, čo im znemožňuje kresbou vyjadriť všetky svoje nápady.

Porovnanie chlapcov a dievčat s 15-ročným vekovým rozdielom

V našej vzorke škôlkárov a vysokoškolákov sme nezistili žiadne signifikantné interpohlavné rozdiely v tvorivosti a jej faktoroch. Výsledky osobitne pre deti a študentov VŠ sú zhrnuté v tabuľke 4.

Tab. 4 Interpohlavné rozdiely medzi deťmi MŠ a študentmi VŠ

premenné		MUŽI		ŽENY		t	P
		M	SD	M	SD		
fluencia	MŠ	8,97	1,77	8,79	2,43	,327	,745
	VŠ	9,22	1,48	9,31	1,36	-,242	,809
flexibilita	MŠ	5,67	1,75	5,65	2,13	,040	,968
	VŠ	5,81	1,39	5,72	1,39	,278	,782
originalita	MŠ	9,10	5,09	9,56	6,39	-,315	,754
	VŠ	12,00	4,68	11,36	4,74	,543	,589
celková tvorivosť	MŠ	23,73	7,06	24,00	9,54	-,126	,900
	VŠ	27,04	5,98	26,38	6,10	,431	,668

To, že medzi chlapcami a dievčatami v MŠ nie sú žiadne významné rozdiely možno pripísať dvom faktorom. Tlak na väčšiu sociálnu konformitu dievčat a z toho vyplývajúcu nižšiu tvorivosť už v dnešnej dobe nie je pravdepodobne taký silný, ako v čase niektorých skorších výskumov tvorivosti. Takisto však treba zobrať do úvahy vek detí v našom súbore, ktoré sa ešte nachádzajú v predpubertálnom štádiu, čiže v období relatívneho klľudu, keď rozdiely medzi pohlaviami nie sú také výrazné ako v období dospievania. Naopak, vysokoškoláci majú už toto búrlivé vývinové obdobie za sebou. Celkovo však môžeme zhrnúť, že naše výsledky sa zhodujú so zisteniami Barrona a Harringtona (1981) a Kogana (1974), ktorí robili podobný výskum v USA.

Záver

V našom výskume sa ukázalo, že deti MŠ po absolvovaní PSTS sú rovnako alebo viacej tvorivé ako vysokoškoláci umeleckého zamerania. Z toho vyplývajú jednoznačne pozitívne závery pre PSTS ako vhodnú metódu stimulovania tvorivých schopností, tiež to potvrdzuje zistenia mnohých autorov o tom, že predškolský vek je kritickým obdobím pre rozvoj tvorivosti. Znepokojujúce sú však zistenia, že študenti VŠ umeleckého zamerania nedosahujú vyššiu úroveň tvorivosti ako deti MŠ.

Pri porovnaní výsledkov s výskumom Torrance a Bella (1980) sme zistili, že deti z experimentálnej skupiny dosahovali významne vyššie skóre originality, ako je podľa Torrance a Bella (1980) udávaný priemer pre predškolský vek ($M=8,7$). Naopak, výsledky vzorky vysokoškolákov sa zhodovali so zisteniami uvedených autorov.

Porovnanie tvorivého výkonu detí MŠ a vysokoškolákov ukázalo, že deti sú tvorivejšie ako dospelí. Súvisí to s ich hravosťou a otvorenosťou novým zážitkom, ako aj s absolvovaním programu na rozvoj tvorivých schopností. Naše zistenia otvárajú priestor pre nový výskum, ktorý by odhalil príčiny tohoto javu. V ďalšej práci by sme sa chceli zaoberať tiež longitudinálnym výskumom detí z experimentálnej skupiny, či sa ich tvorivosť bude prejavovať aj v neskoršom veku.

Literatúra:

1. BEAN, R. 1995. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9
2. ČAVOJOVÁ, V. 2003. *Stimulácia školskej zrelosti u detí predškolského veku programom zameraným na rozvoj tvorivosti*. (Diplomová práca). Nitra: FSV UKF, 2003.
3. DACEY, J.S. – LENNON, K.H. 2000. *Kreativita*. Praha: Grada, 2000. 252 s. ISBN 80-7169-903-9
4. DANIŠKOVÁ, K.: *Tvorivosť a motivačné aspekty pohybovo nadaných jednotlivcov mladšieho dospelého veku*. (Diplomová práca). Nitra: UKF, 2003.
5. FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E.: *Program stimulácie tvorivých schopností detí predškolského veku*. Príručka pre učiteľky materských škôl. Bratislava, 1999.
6. HLAVSA, J. a kol. 1986. *Psychologické metódy výchovy k tvorivosti*. Praha: SPN, 1986. 14-526-86
7. JURČOVÁ, M. 1983. *Torranceho figurálny test tvorivého myslenia*. Príručka. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy, N.R., 1983.
8. BENJAMIN LIBBY: *Creativity and Counseling*. Highlights: An ERIC/CAPS Fact Sheet. Dostupné z World Wide Web: http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed260369.html
9. SALBOT, V. – SABOLOVÁ, G. 1998. *Tvorivosť a jej rozvíjanie v škole*. B. Bystrica: PF UMB, 1998.
10. SOLLÁROVÁ, E. 1985. *Možnosti zámerného rozvíjania tvorivého myslenia žiakov základnej školy na hodinách literárnej výchovy*. (Kandidátska dizertačná práca.) Bratislava: FF UK, 1985.
11. STERNBERG, R.J. 1996. *Úspešná inteligencia*. Bratislava: Sofa, 1996. 400 s. ISBN 80-85752-62-X
12. ŠIMOVÁ, G. – DARGOVÁ, J. 2001. *Tvorivé dieťa predškolského veku*. Prešov: Metodické centrum, 2001.
13. ZELINA, M. – ZELINOVÁ, M. 1990. *Rozvoj tvorivosti detí a mládeže*. Bratislava: SPN, 1990.
14. ZELINA, M. 1996. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. 2. vydanie. Bratislava: IRIS, 1996. ISBN 80-967013-4-7

ČAVOJOVÁ, Vladimíra; DANIŠKOVÁ, Klaudia. Tvorivý výkon chlapcov a dievčat v materskej škole a v porovnaní so študentmi VŠ. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 6 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.